

2. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. – Województwo Podolskie / R. Aftanazy. – Wrocław: Ossolineum, 1996. – 447 s.

3. Лорентц С. Классицизм в Польше / С. Лорентц, А. Роттермунд. – Варшава : Аркады, 1984. – 367 с. – Библиогр. : с. 245-246. – 5000 пр.

4. Пажимський В. Маєтки Хмельниччини XVIII-XIX ст.ст. / В. Пажимський. – Самчики – Хмельницький, 2006. – 158 с.

5. Пажимський О. Проектування відтворення структури паркових пейзажів (об'ємно-просторових ландшафтних композицій) Самчиківського парку Державного історико-культурного заповідника «Самчики» у 2004-2010 роках / О. Пажимський // Маєток : науково-краєзнавчий збірник. – Самчики, 2007. – Вип. 1. – С. 14-25.

6. Крикун М. Кордони воєводств у світлі джерел / М. Крикун // Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV-XVIII ст. – К., 1993. – С. 40-46.

Майгур Т.В.

здобувач, асистент,

Кам'янець-Подільський національний університет

імені Івана Огієнка

**ДЕКОРАТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ КОВАНОЇ
ОРНАМЕНТИКИ ОГОРОЖ НА КАМ'ЯНЕЧЧИНІ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ**

Важливим завданням сьогодення є збереження архітектурних пам'яток в автентичному вигляді. Проте, формування цілісного уявлення про архітектурний об'єкт

того чи іншого періоду буде не повним без вивчення металевих архітектурних форм, що виражені у брамах, огорожах, балконних решітках, сходових маршах, парапетах, піддашках тощо.

Історія художнього ковальства в цілому як галузі творчості з огляду його розвитку в Україні викладена в працях П. Жолтовського, С. Боньковської [2], І. Голода. Окремі дослідження присвячені питанням побутування художнього металу в архітектурі сер. ХІХ – поч. ХХ ст., зокрема, роботи В. Єсієвича, Ю. Бірюлева, В. Могилевського, М. Даниловича, С. Папєвської [4], доповнюють загальну картину стану галузі в різних регіонах України означеного періоду, але не більше того.

Певну інформацію про умови розвитку художнього ковальства на професійній основі у Кам'янці-Подільському, напрямки творчих пошуків кін. ХІХ – поч. ХХ ст. можна почерпнути у дослідженнях С. Вініковецького та В. Воловика, А. Гуменюка, О. Задорожнюка.

Проте цінними для досліджень є не лише розвиток цехового виробництва та діяльність окремих майстрів, але й спроба співставити розвиток ковальського мистецтва Поділля з іншими регіонами України, визначити відображення мистецьких стилів, зокрема, готики, ренесансу, маньєризму, бароко, рококо, класицизму.

Мета даної статті – охарактеризувати стилістичні особливості металопластики архітектурного середовища Кам'янця-Подільського кін. ХІХ – поч. ХХ ст., визначити композиційні прийоми та домінуючі мотиви орнаментики кованих огорож.

Серед значної архітектурної спадщини Кам'янця-Подільського помітне місце займають ковані вироби у

пам'ятках кін. XIX – поч. XX ст. Більшість таких зразків розташовується в східній частині міста, яка забудовувалася в II пол. XIX ст. на основі проектних «геометричних» планів 1845 і 1861 рр. [4, с. 20].

Історико-архітектурна цінність забудови Кам'янця-Подільського кін. XIX – поч. XX ст. визначається типовістю і цільністю планування [4, с. 21]. Особливе значення для формування архітектурного вигляду масової забудови міста відіграли гравіровані альбоми типових проектів житлових споруд «Собрания фасадов Его Императорским Величеством высочайше апробированных для частных строений в городах Российской империи».

Прикладом масової забудови міста є одноповерхові будинки по вулицях Л. Українки та І. Огієнка, вхід до яких розміщується не в центрі, а з боку на одному з флангів, що зумовлювало розташування парадних кімнат з боку вулиці. Вхід оформлявся двоколонним портиком-ганком, який підтримувався металевим мереживом кронштейнів. Біля будинку, збоку ганку, знаходився в'їзд на подвір'я з металевою або ж дерев'яною брамою.

Кінець XIX – поч. XX ст. – особливий період у розвитку художнього ковальства. В цей час поряд із структурною символікою стилю модерн з'являється велика кількість кованих елементів, притаманних еkleктичному напрямку в архітектурі – ренесансні, барокові, неоготичні решітки, віконні ґрати, консолі ліхтарів, брами, флюгери та інші вироби, що виконувались під впливом мистецтва відповідних епох та народних традицій.

Ковальство еkleктизму поєднувало у собі елементи різних часів та змішання стилів. До того ж, і в техніку ремесла проникли нові досягнення: замість зварювання

використовували пайку, товсті прутки з'єднували грубою клепою, декоративні елементи не відковували, а просто вирізували із бляхи, що відповідала по товщині, гравіювали по поверхні і припаювали [1, с. 115].

Для металевих кованих огорож Кам'яниччини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. характерні мотиви решіток у стилі класицизму, композиція яких складалася з монотонного повтору декоративних елементів, що підкреслюють лаконічність, симетрію, метричний ритм композиції. Поряд з чіткими сітчастими елементами часто зустрічається мотив «волюти». Наприклад, таке поєднання характерне для огорож церкви Пресвятої Богородиці та вірменського житлового будинку, а також збереженої брами по вул. Шмідта, 13. В усіх представлених пам'ятках елементи «волют» завжди знаходяться у місцях кріплення до вертикальних стрижнів, що обмежують конструкцію секції огорожі чи то брами [3, с. 178].

Перекривання конструктивних елементів та характер «волют», використання накладних елементів із бляхи характерні для хвіртки чоловічого духовного училища. Порівнюючи технічні прийоми, товщину металу та використання аналогічно виготовлених деталей можна припустити, що данні решітки вийшли з однієї майстерні. Мотиви «сітки», гладких та торсованих «волют» – це технологічні і декоративні прийоми, що характеризують ковані решітки огорож у Кам'янці-Подільському як у ХІХ, так і на поч. ХХ ст. Можна припустити, що місцеві майстри кін. ХІХ – поч. ХХ ст., при виготовленні кованих виробів використовували типові креслення металевих решіток ХІХ ст. [6], для яких були характерні піки, прості композиції та використання симетричних волют у верхньому ряді. Проте

залізні решітки вище описаних огорож не є точною копією креслень.

Ковані огорожі Кам'янецьчини відзначаються різноманітними завершеннями-піками, що виконані з різного сортового металевого прокату. Наприклад, металеві решітки Покровської церкви, увінчані накладними декоративними «краплями», рогоподібними і ажурними піками, що продовжують сітчасті секції огорожі. Об'ємні тупі піки, котрі представлені в огорожі по вул. Тімірязєва, 100 та 102, виконані з прокату різної величини шляхом відтяжки і загострення. Гострі плоскі піки, що мають місце у решітках огорожі садиби Хлопецького, виконані методом двосторонньої витяжки сортового металу квадратного прокату тому, відповідно, вони мають плоскі розширені кінці [3, с. 179-180].

Найулюбленішим декоративним мотивом, що виготовляли кам'янецькі майстри із листового металу, була «квітка». Вирізняють восьмипелюсткову квітку з гострими завершеннями, шестипелюсткову із заокругленими кінцями та двопелюсткову (об'ємну). Восьмипелюсткові і шестипелюсткові квіткові мотиви частіше усього виконували функцію накладних елементів, що кріпились на заклепки у середині витків «волют» або ж на місцях конструктивних з'єднань. «Квітка», як правило, має заглиблення – «лунку», по центру якої домінує заклепка [3, с. 181].

Отже, впродовж ХІХ ст. в архітектурі Кам'янця розпочинаються значні кількісні та якісні зміни, що тривають і на поч. ХХ століття. Значні стилістичні напрямки у сфері архітектурного металу цього часу особливо важко класифікувати. Визначення художньо-стильових особливостей кованої металопластики в архітектурі

ускладнює також відсутність сталої традиції фірмових знаків та неодноразове звернення майстрів кін. ХІХ – поч. ХХ ст. до ретроспективних форм класицизму, бароко, рококо і т. і.

Використання мотивів сітчастих решіток у поєднанні з «волютами», кулеподібних та спіральних завершень виносних елементів; монтування на заклепку та хомут; декорування перехресних місць конструкцій накладними геометричними та рослинними елементами, а також використання просіченої бляхи характеризують художнє ковальство Кам'янецьчини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Можна припустити, що більшість збережених кованих огорож та брам виконані місцевими майстрами на основі типових креслень ХІХ ст.

Використання восьмипелюсткової квітки, волют з різкими переходами, розеткових мотивів та просіченого металу, говорять про інтеграцію стилів та вплив народного мистецтва, що позначилось у кованих орнаментиці розглянутих огорож.

Проте, дослідження в галузі художнього ковальства Кам'янецьчини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. не може обмежитись рамками однієї статті, в подальшому є суттєвим визначення ступеню зовнішніх впливів, національної та регіональної своєрідності, взаємодії з суміжними видами мистецтва, творчості провідних майстрів, чий твори стали визначальними, «знаковими» для даного виду художньої обробки металу на певному історичному етапі.

Список використаних джерел:

1. Богман К. Художественнаяковка и слесарное искусство / К. Богман, Г. Семерак ; [пер. с чеш. О. М. Смирнов]. – М. : Машиностроение, 1982. – 232 с.: ил.

2. Боньковська С. Ковальство на Україні (XIX – початок XX ст.) / С. М. Боньковська. – Київ : Наукова думка, 1991. – 112 с.

3. Майгур Т. Художньо-стильові ознаки кованих огорож Кам'янця-Подільського кінця XIX – початку XX ст. / Т. В. Майгур // Проблеми сучасності : культура, мистецтво, педагогіка : зб. наук. праць / за ред. В. Л. Філіппова. – Харків-Луганськ, 2005. – С. 174-182.

4. Папевська С. Архітектурна спадщина Кам'янця-Подільського кінця XIX – початку XX ст. / С. Папевська // Тези доповідей VI Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський : КПДПУ, 1985. – С. 20-21.

5. Селівачов М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / М. Р. Селівачов. – Київ : Редакція вісника «Ант», 2009. – XVI, 408 с., іл.

6. Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник (КПДІМЗ). – КВ-90486. – Збірник креслень залізних та чавунних огорож Подільської губернії : альбом будівельної комісії XIX ст. – Ін. № 1259.– 20 с.

Триколенко С.Т.

аспірант,

Інститут мистецтвознавства, фольклористики

та етнології імені М.Т. Рильського

Національної академії наук України

ПОСТАНОВКИ ВИСТАВ ЗА ТВОРАМИ ЕРІКА-ЕММАНУЕЛЯ ШМІДТА В ТЕАТРАХ КИЄВА

За твором знаменитого нині сучасного драматурга Еріка-Еммануеля Шмідта в театрі ім. І. Франка поставлена вистава «Фредерік, або бульвар злочинів». Ця п'єса була написана